

Povídka o perle Žetímě

V městě Omanu žil bohatý kupec jménem el Hasan, syn Amrův. Byl to člověk nepokojný vnitř i vně; těžko bylo mu na něčem se ustálit, tíže v tom setrvat. Od dětství miloval nepokoj a změnu. Každá věc se mu zhnusila, jak ji poznal, byť jen povrchem, a dříve než jiní, domníval se, že všechno prohlédl. A rychle střídal přátelství i nepřítelství, jako rychle měnil oděvy, souložnice, zaměstnání, libůstky. A jako rád zpěnil koně pod sebou, až se chvěl na celém těle, tak toužil uštvat desaterý život, kde jiní proklímali v sedle, kolébání volným klusem, život jeden.

Byl střídavě vojákem i námořníkem a vedl veliké obchody, ne pro zisk, jako spíše pro dobrodružství, jichž při tom zakoušel, a pro cizí kraje, jež při tom poznával. Uvykl přistupovat k lidem i k zemím s malou zvědavostí, opouštět je s menší lítostí.

Tomuto člověku dalo nebe, jak již je dává někdy takovým hořkým pošetilcům, nejlepší ženu a nejlepšího přítele pod sluncem. Fatima byla žena krásná, zbožná a ctnostná; učila se koranu nazpaměť a byla vzdělána v zpěvu i v krasopise. Bališad, syn Mohamedův, přítel el Hasanův, byl její příbuzný, ale neviděl nikdy tváře její nezastřené, neboť praví prorok „kletba boží jest na vidoucím i na viděném“.

Ale el Hasan, který nevěřil v lidskou ctnost a smál se člověku, dílu božimu, shledáváje na něm se zálibou jen chyby a chyby, zneuznal i jich a zkoušel je nejružnějším zkouškami; a že v nich obstáli, živilo jen jeho zlobu. Urážel přítelevu pýchu i ženinu lásku a odcházival pak na cesty, očekávaje, že podlehnou pokušení, jemuž usnadnil takto vítězství; a vracel se náhle, zmítaje se mezi bázní a nadějí, že se tak

stalo: hledal důvody, proč klnout životu i Bohu, a jak podepřít své právo na rouhačství, jež si vzal. A tak zároveň i toužil i bál se přistihnout je při činu a tato nebezpečná hra ničila poslední zbytky velikosti a čestnosti v jeho srdci.

Přítel a žena stali se bezděky spojenci: bojovali sobě po boku stejný boj, chtějí odzbrojit zlobu el Hasanovu moudrostí, dobrotou a láskou. Ale neblahá hvězda stála nad nimi všemi: toto spojení utvrzovalo jen podezíravost el Hasanovu a mařilo tak všecku jejich snahu a obracelo ji v opak. A síla zloby manželovy byla taková, že nakonec rozkolísala i je: přestávali věřit, žena i přítel, ryzosti svých záměrů, nevědouce, nezastírá-li se takto v nich zlá žádost, aby jednoho dne odvrhla škrabošku, stanula náhle před nimi nahá a drzá, udeřila je horkými plameny do tváří a vzkřikla: Zde jsem a neustoupím odtud ani na krok; jste moji!

A tyto pochyby a domněnky plnily je zmatkem a hrůzou, která jen rostla, jak poznávali, že i hrůza sblízuje je jako sladký jed, pitý z jednoho poháru.

Kdysi, když přišla Fatima, zahalená v zeleném plášti a pokrytá izárem, v průvodu otrokyně do zlatnického krámu Bališadova, dorozumět se s ním, jak ukrýt před el Hasanem nějaký nezdar obchodní, zachvěl se mu náhle hlas a žena sklopila bezděky zrak; a v tu chvíli uchvátla je zavrať, která rostla a rostla, jak si ji uvědomovali, a zmátla i Bališada, jenž byl přece mudřec a básník, tak, že se jen stěží a s napětím všech sil odvrátil od ženy. I vyhýbal se odtud Bališad Fatimě, ačkoliv po ní toužil; a také Fatima vyhýbala se Bališadovi, protože toužila po něm ještě více.

V poslední době znudilo všechno el Hasana, vyjma hry, sázky a pošetilé zkoušky všeho druhu. Mínil, že všemu přišel již na kloub, jen náhodě nikoliv a její tajemství že musí nyní prozkoumat a ovládnout. I dal se do sázek všeho druhu a způsobu a ztratil tak záhy své jmění, které nebylo malé. Často chodil nyní po břehu mořském a naslouchal šumění vln někdy tupě, jako by v nich chtěl utopit celé své vnitřní

prázdnou, jindy pozorně a zúčastněně, jako by z nich chtěl vyslouchat radu, jak nabýt ztraceného jmění. A jindy se nořil v přístavě do hlučných a pestrých davů cizineckých, touže se ztratit nějakému neviditelnému nepříteli, jehož tušil den ze dne patrněji za sebou, ale kterého si nedovedl představit.

Jednoho dne, kdy báda jej již tísnila, připadl na myšlenku, stát se lovcem perel a vystrojil loď s norci.

„Hle, poslední hra a první živnost,“ přišlo mu přitom na mysl a tím se mu zalíbil tento plán a zakotvil jej v sobě.

„Fatimo,“ vběhl spěšně jednoho dne k ženě, „rozhodl jsem se stát se lovcem perel. Ale jsem na mizině a nemám z čeho vystrojit loď a najmout norce“ a zastavil svůj půl žádostivý, půl rozkazovací pohled na ženě náramku, svítícím smaragdy.

„Pane, ty sám víš, že jest můj poslední, i jak jest mi drahý. Ale pro tebe“ — zamlčela se a potlačujíc násilím slzy, podala mu jej klečmo.

El Hasan vztáhl po něm ruku s lenivou pohrdou a zasmál se svým mračným mlčelivým smíchem, při čemž se křivily jen rty, zatím co oči byly nezúčastněné a studené.

Ale el Hasan nevypravil za náramek lodi, nýbrž šel do heren a prohrál týž den jeho cenu.

A druhého dne přišel k ženě a řekl jí se svým hluchým úsměvem: „Nevystrojil jsem lodi, ale uzavru jiný výnosný obchod. Víš, že Bališad dlouho již touží po tobě. Nabídnu mu tě a dám tě lacino: jest to příteli. Za pět set dirhemů stojí přece toto líčko i bratru, ne?“ zašklíbila se jeho mračná tvář.

A když žena zahořela studem: „Aha, mám tě. Lapil jsem vás. Proč se rdiš? Kdybyste nebyli milenci, proč bys hořela v tvářích?“

A poněvadž náhodou přišel brzy potom k němu Bališad, el Hasan zavedl jej rychle do harému v patře, jehož prahu nepřekročil posud žádný muž, a ukazuje na Fatimu, která neuspěla již zakrýt své tváře závojem a přehodit izár, řekl:

„Přicházíš právě vhod. Víš, že toužíš již dávno po některé krasavici a možná dokonce, že právě po té zde. Co míniš, Bališade, nestojí

za pět set dirhemů? Tak drobné nožky, pohleď, není v Arabii. A což jiné vděky. Zde na příklad —“

Ale Bališad, zbledlý hněvem, zachytil jeho ruku: „Zadrž, nešťastníče! Iblis tě pomátl a Bůh tě potrestá. Zapaluješ si střechu nad hlavou vlastní rukou.“

A sáhnuv do opasku:

„Zde máš tisíc dirhemů, je-li ti jich třeba, ale neurážej této ženy: jest lepší tebe i mne.“

Ale vtom se již pokořená a do zoufalství veštvaná Fatima vrhla bleskurychle dýkou na el Hasana, který neuspěl zachytit plně její ruku. Pramének krve vytryskl mu z pleci a zbrotil jeho bílý oděv.

Úžas oněmil na chvíli el Hasana, ale když se vzpamatoval, hněv z urážky, jaké posud nezakusil v životě, zalomcoval jím.

„Padouši, nyní vím, na čem jsem s vámi.“

A k Bališadovi: „Nepřijímám od tebe ani půjček ani darů; chtěl jsem jen obchod, koupí a prodej,“ a zvednuv se země pohozený opasek Bališadův, plný zlatých dirhemů, mrštil jím po něm.

„A tebe,“ obrátil se k Fatimě, když byl vyšel Bališad, „bych zabil, kdybych tě pokládal za člověka. Ale soumara, jenž mne kopl, také nezabíjím; zbavuji se ho jen. Má cenu pro mne, byť byl i jankovitý. A tebe prodám zítra první karavaně, která jde s otroky na západ.“

Vyšel na dvůr a noc objala ho svou svatou tmou. Vzhlédl k nebi, dnes po prvé jinak než tisíckrát předtím. Nahoře mžily se hvězdy výmluvně a slavnostně, jako nikdy posud, a na pleci rozhořivala se mu rána. Jakési mátožné poznání dnilo se v něm, že obojí spolu nějak souvisí; ale dříve než si dovedl rozřešit jak, přemohla jeho mysl nezvyklá mdloba.

Chtěl jít hrát do heren, chtěl jít poslouchat povídkáře, ale nedokázal toho. I obrátil se k moři, doufaje, že jej zkonejší. Ale ve tmě, která se valila z něho na el Hasana, svítil mu stále hrdý roznicený zrak jeho ženy a mihal se pružný zjev mladé uražené Ivce v skoku a z šumu jeho vln zněla mu tisícero hromovou ozvěnou její jednoslovná urážka.

A el Hasan cítil po prvé, že velká láska i velká nenávisť válčí spolu v jeho hrudi, a ohromná jakási únava a tupost padla na něj.

Vrátil se domů zmalátnělejší než z nejdělsích cest, které kdy byl podnikl, a padal již skoro na lože, když si uvědomil nejstaršího memlúka, jakéhosi svého majordoma, eunucha, který vídal tvář jeho ženy, svítícího mu kahancem; a s ním procitla hned k životu celá bídná skutečnost, vztáhla na el Hasana svůj studený mrtvý dráp a zaryla jej do něho.

Starý hněv a stará lačnost msty zacloumaly jim a probudily jej z lethargie. „Ano, abych nezapomněl, Junise, Fatimu prodáš zítra karavaně el Merzebanově a kupní peníz mi přineseš.“

A poněvadž starý sluha vytřeštil oči a zblekotal úžasem a hrůzou z tohoto rušení zákona Prorokova, rozlilil se el Hasan zvířecím hněvem a osopil se na něj.

„Nerozumíš, hlupče, co jsem ti kázal? Otevru ti již tvé hluché uši, podlý pse,“ a vzchopiv se, uchvátil šavli a hnal se za prechajícím starcem. Ale před prahem ještě stanul, odhodil šavli, rozchechtal se pustým smíchem a vrátil se k minderu. Padl na něj jako kámen do vod a záhy usnul těžkým snem člověka blínem otráveného.

Když ráno procitl, ležela mu u hlavy kupka zlatých mincí a svítla na něj bledou strašidelnou září. Slunce plnilo jizbu a v jeho světle ukázalo se náhle všecko, co se událo včera, dvojnásob příšerné a nestvůrné. Děs schvátíl el Hasana i vyběhl na dvůr, aby si dal osedlat koně: chtěl se pustit za karavanou. Ale sotva vsunul nohu do stěmene, naráz pochopil nemožnost pokořit se a odprosit; noha jako by mu byla zkameněla, a dlouho trvalo, než přemohl rozpaky a stud a dal odvést koně do stáje a odstojit.

„Proč není noc, svatá noc?“ tázal se zoufalou otázkou sama sebe, „svatá noc, která činí nemožné možným a neskutečné pravdivým?“

A vklouznuv zahanbeně do pokoje, vzal peníz a šel najmout do přístavu norce k lovu perel na třicet dní a vyzbrojit třicet lodic.

A druhého dne ráno stál již na břehu mořském, horečný, bledý, s rozžhavenými očima hluboko vpadlýma, opřen o jakousi vysokou hůl, berle podobnou, a přihlížel těžké práci norců, vynášejících na

břeh škeble. A stál zde tak celý den v slunečném znoji, nepohnutý jako socha a mlčelivý jako fantom. A rána na jeho pleci hořela a nítla se, ale on toho nepozoroval; a stále jen opakoval si svou zoufalou a marnou malodušnou modlitbu: „Proč není noc, svatá noc, která činí nemožné možným a neskutečné pravdivým?“ Ale kolem něho bilo slunce šíleným útokem na zemi — totéž slunce, které dalo zkamenět jeho zlobě a postavilo naposledy i jej jako živý pomník na hrob jeho vlastní bídy.

Jednou, když se zmučený dovlekl domů, snil se mu sen: Rána, která mu hořela na pleci, uzrála a vypadla z ní růže; a on si to vyložil tak, že v den, kdy se mu zahojí jeho poranění, toho dne že bude učiněn dokonale šťastným, toho dne že nalezne i vzácnou perlu neskonalé ceny.

Ale jeho rána se hojila jen velmi zvolna a norci vynášeli na břeh samé prázdné škeble. Bylo jich kolem něho nakupeno již celé pohoří.

A zvolna vyprchával čas, pro nějž byli norci najati: zítra se skončí třicátý den, poslední den lovu.

El Hasan se oblékl ve své nejkrásnější roucho, natřel se mastmi, navoněl se vůněmi a vyšel na břeh. Oblékaje se, pohlédl na ránu, a opravdu, zdála se mu menší.

Když stál v obvyklé póze s hlavou zahalenou turbanem a přihlížel lovu, přistoupil k němu náhle Junis a podal mu bílý muselinový závoj potřísněný krví: donesla jej právě karavana, která křižovala s karavanou el Merzebanovou. Byl to závoj Fatimin a el Hasan pochopil.

Stál dlouho ztrnulý, jako do země vrostlý, a smysl jeho snu se mu měnil a temněl . . . Kdy se ta rána zahojí? Kdy získá perlu veliké ceny? Kdy bude dokonale šťastný? Kdy to bude? A nalézal jedinou naději i útěchu v tom, že opakoval prosbu: „Přiď, svatá noci, která činíš nemožné možným a neskutečné pravdivým!“

Slunce se chýlilo k západu, vršil se třicátý den, když tu vzkřikl el Hasan mocným hlasem na norce:

„Sestupte naposledy a ve jménu pána těchto hlubin, Iblise.“

A norci sestoupili s pokřikem a ve jménu Iblise.

Ale pán poodešel na úskali a vrhl se odtud do moře a utonul dříve, než se objevili s kořistí. Vynesli pak norci perlu veliké ceny, větší než všechno, co snad měl kdy el Hasan majetkem, a podali ji Bališadovi, který přihlížel také lovu a viděl zkrvavený závoj Fatimin i sebevraždu el Hasanovu.

Bališad vzal vylovenou perlu a rozdrtil ji na prášek a vmetl jej v moře. A když norci žasli a spílali mu pošetilců, kynul rukou a kázal jim sestoupit tentokrát opravdu naposledy a ve jménu Boha jediného, vznešeného, přemocného, stvořitele lidí a džinů při písmě na prstenu Šalomounově, syna Davidova, a s jeho požehnáním.

I sestoupili norci naposledy a brzy vynesli perlu mnohem větší ceny, než byla perla roztřená nedávno Bališadem.

A když vzal Bališad do rukou perlu nevidané velikosti a krásy, zvítězil v něm jakoby divem mudřec a básník nad zmučeným člověkem a Bališad, duše slzy, díky činil Bohu velikým hlasem.

„Sláva Bohu, jedinému a věčnému, díky mu za smrt, kterou dal jako účinný lék těm, jimž selhaly léky ostatní.

Díky od věků do věků jedinému a beze změny, který nemá ani podoby, ani barvy, ani tvaru, ale jímž žijí všechny podoby, barvy, tvary, city, zmatky i bědy; který nemá mezí, ale sám položil meze světu i člověku, zvířeti i rostlině.

Díky i za slovo i za zpěv, který se nese nad žalem lidským a taneční lehkostí přemáhá jeho tíhu jako tato perla překonává všechnu hnilobu a prázdnotu svého okolí, krása nevědoucí o bolesti, jež ji zrodila, požehnaný sirotek, nic nevědoucí o muce a smrti svých rodičů.“

I donesli perlu tu kalifu Rašidovi a nazvali ji žetima, což se čte sirotek a vykládá buď na vzácnost její, že není jí podobné, nebo, jak jsme učinili my zde, na to, že její otec i její matka, jimž děkuje za to, že byla vylovena, zahynuli tak podivně.

1911

Umění a mistr

Sním sen, podobenství své čisté umělecké touhy.

... Jest stařeček, sešlý, směšný, posílený stařeček, který se zachránil z nějakého velikého společenského převratu, řekni, revoluce; žalný trosečník; podivín, k posměchu všem lidem dneška. Děti plazí po něm na ulici jazyky a dospělí ohlížejí se po něm s pošklebkem nebo ukazují si na něj prstem.

A tento stařeček je poslední představitel nějakého vymřelého umění, třebaš italského *bel canto* — ale tento příklad není zcela čistý a nesmí se brát doslova: *bel cantu* lidé, alespoň několik starých lidí ještě dnes trochu rozumí a snad jsou i zpěváci, kteří jej ještě pěstují, byť v úpadkové formě. Řekni tedy spíše starého italského baletu, jak o něm psal Stendhal: takový Viganò nebo spíše poslední jeho učeň a žák.

Tedy: poslední představitel umění zcela starého, stylisovaného, konvenčního. Dnes jest konvence, do níž bylo vsazeno, rozbita, a umění leží před tebou na zemi jako vypadlá inkrustace nebo vypadlý drahý kámen. Nikdo nezná již toho, več bylo vsazeno, k čemu sloužilo, odkud se na ně musíš dívat, aby mělo smysl a dalo rozum. Nikdo by mu dnes již nerozuměl, i kdyby se mohlo ještě dnes provozovat; ale nemůže se provozovat: není prostě lidí, kteří je znají. Jest jen můj stařeček a ten mne jemu učí.

Jest mrzutý, rozmarňý, roztrpčený útisky osudu a sprostotou lidí, pološilný a pomatený. A Bůh ví, není to příjemný učitel. Opovrhuje dnešní dobou, opovrhuje i mnou. Mizerná trpasličí chasa, říká, vyrostla dnes a urvala moc; sprostácká luza, která si musí porazit celý